
NEZAKONSKE HČERE HRVAŠKIH (KNJIŽEVNIH) MITOV IN (POLITIČNIH) TRAVM

(Natka Badurina: *Nezakonite kćeri Ilirije*. Zagreb:
Centar za ženske studije, 2009. 311 str.)

Knjiga *Nezakonite kćeri Ilirije* (Nezakonske hčere Ilirije) je bila nagrajena na mednarodnem srečanju založnikov Pot v središče Evrope v Pazinu leta 2010 kot najboljša znanstvena študija o istrski temi, čeprav je njen tematski in spoznavni krog bistveno širši. Gre namreč za temeljito in inovativno študijo, ki iz feminističnega zornega kota obravnava književno kulturo in ideologijo 19. in 20. stoletja na Hrvaškem. To je doba, v kateri se bijejo in prepletajo modernizem in antimodernizem, nacionalna romantika in historicizem, emancipacija in patriarhalnost. Delo osvetli ključno vlogo književnikov v času hrvaškega preporoda pri oblikovanju (nad)nacionalnih ideologij ter pomembnost (pol)literarnega diskurza pričevanja za razumevanje kolektivnih travm 20. stoletja. V petnajstih razpravah avtorica prikaže odlično poznavanje komparativistike (vključno z zadnjo razpravo o nadaljnjem razvoju discipline). Kljub temu pa njen interes ni literarno zgodovinski, ampak literarno antropološki. Kategorija diskurza o družbenem spolu, v kateri se prepletajo jezik, književnost, politika in odnosi moči, se je izkazala kot izredno uporabna za kritično razgradnjo tako ideologemov devetnajstega stoletja kot mitov „travmatiziranega“ dvajsetega stoletja. Družbeni spolni stereotipi in idealizirane podobe žena so še posebej pogosti v književnosti hrvaškega preporoda kot primarnem polju političnega udejanjenja „zamišljene skupnosti“, v smislu njene duhovne pomembnosti, starodavnosti in obstojnosti, kar seveda še ne pomeni, da liberalna ideologija ni širila spolne diskriminacije. Avtorica študij tudi ne trdi, da so najbolj znane zgodovinske tragedije 19. stoletja navdih črpale samo iz nacionalno integracijskih, temveč tudi socialističnih ali liberalnih ideologij. Sposobnost kulturološkega branja in poznavanje politične in filozofske tradicije, zgodovine in historiografije, biblijskih študij in študij spomina sta bistveno dopolnila feministično kritiko literarnih upodabljanj družbeno zaželenih spolnih vlog znotraj skupnosti ter spolno označenih vrednot, kot so na primer narodnost, domovina, bratstvo, gostoljubnost, mir, upor in svoboda v celotnem spektru preporodnih žanrov, kanonskih in obrobni del. Od *Vjekova Ilirije* Ivana Mažuranića, preporodne poezije, Demetrove drame *Teuta*, novele *Dolazak Hrvata* K. Š. Gjalskoga, romanov in dram o slovensko-hrvaškem kmečkem uporu leta 1571 (Mirka Bogovića, Avgusta Šenoa, Marije Jurić Zagorke), poeme *Kohan i Vlasta* Franja Markovića, do pozabljene drame *Arditi na otoku Krku* Zofke Kveder, trivialnega romana *Dolazak Hrvata* Milutina Mayerja ter opernega libreta *Petar Svačić* Karla Lukeža, avtorica prepozna in nakaže ključne ideologeme preporodne poetike (oziroma politike), ki je bila prepričana, da zgodovina daje književnosti dramsko strukturo in zgodbene zaplete, medtem ko literatura zažene zgodovinsko dogajanje s spodbujanjem narodnega telesa v politično akcijo.

V korpusu iz dvajsetega stoletja je Badurina poudarila medsebojno prepletanje procesov viktimizacije, marginalizacije in politizacije žensk ter hrvaške književnosti v širšem evropskem okolju, s ponazarjanjem sistematičnih zamolčevanj ali kolonial-

nega govora v imenu tistih, ki so dragocene priče „dobe ekstremov“. Avtorica je prikazala povezanost nacionalnega mita, konzervativnega svetovnega nazora ter osebne in kolektivne travme na primeru opusa dveh intelektualk, Marije Jurić Zagorke in Zofke Kveder, ki sta se uveljavili kot uspešni književnici, sposobni agitatorke in javni osebnosti in ki so ju „narodni možje“ (tudi nasprotnih političnih stališč) stalno slavili z mizoginskimi žaljivkami in zaničevanjem njihovih ustvarjalnih dosežkov. Natka Badurina je z analizo hrvaških književnih del kontroverzne slovenske feministke Zofke Kveder pojasnila pomembno obdobje, v katerem se je stopnjevalo trenje med liberalno in nacionalistično ideologijo in so se med seboj spopadli militarizem, pacifizem in feminizem. To je doba, ko se začena moderno osnovanje kulture v politiki, kar je privedlo do razcveta propagandne literature. Med prvo svetovno vojno in takoj po njej sta se militarizem in patriarhalnost združila znotraj nacionalnega diskurza, istočasno pa so se bohotile propagandne vojne, ki so izkoriščale pojme o „posiljeni naciji“, „častni žrtvi“ in kultu patriarhalnega junaka v boju proti mitskim oblikam zla. To se je po drugi svetovni vojni spremenilo v kult novega moškega in nove žene, ki podrejata svoje življenje ideji proletarskega napredka. V tem boju doživetih kolektivnih in osebnih travm ter novih, vsiljenih društvenih vlog in političnih ritualov za časa hladne vojne se je oblikoval nov odnos med književnostjo, zgodovino in ideologijo, ki je preimenoval sedanost v „dobo pričevanja“ (po zgodovinarici Annette Wievorki).

V študiji o nacističnem „koncentracijskem univerzumu“ (*Ženska svjedočenja iz koncentracijskih logora*) med razbiranjem večjezikovnih pričevanj žensk iz hrvaškega in slovenskega Primorja (Nore Pincherle, Milojke Mezorane, Save Rupel), ki so si s svojimi dnevniki, memoarskimi zapisi ter dokumentarnim filmom priborile (največkrat posmrtno in po petih desetletjih) status pomembnega pričevalca zgodovine, si avtorica zastavlja vrsto relevantnih vprašanj. Kdo daje legitimnost pričevalcu? Kdaj pričevalka prvič spregovori o ujetništvu? Kaj se zgodi, ko pričevanje obnovi nekaj desetletij kasneje? Kaj se vse spremeni (v narativni strukturi in jezikovnem registru), ko pričevalka spremeni jezik ali ustni kod zamenja s pisnim? Boleče vprašanje odnosa zgodovinarja do pisanega pričevanja najbolj ponazori ravno avtoričin večkrat ponovljeni poskus, da bi od zgodovinarja Mihaela Sobolevskega dobila vpogled v dnevnik Milojke Mezorane, ki ga je ta napisala takoj po vrnitvi iz Auschwitza leta 1945 in ki je po dolgem čakanju končno dospel v fond Reškega mestnega muzeja. V sozvočju s hermenevitičnimi interpretacijami, ki težijo k razumevanju smisla in ne iskanju (pravnih ali zgodovinskih) dejstev, v samem procesu pričevanja o ne-človeškem torej, Badurina vidi jedro humanosti in potrditev temeljne človeške sposobnosti medsebojnega sporazumevanja in izrekanja tega, kar je neizrekljivo. Avtorica v podrejenem položaju do diskurza in njegovih retoričnih modusov prepozna podobnost in ne razliko med književnostjo, zgodovino in pričevanjem. Z značilno preglednostjo in miselno jasnostjo je Badurina obrazložila številne in večkrat protislovne poststrukturalistične teorije o epistemološki vrednosti travmatičnega diskurza in s primeri dokazala relevantnost teorije, ki trdi, da je govor travme specifično pričevanje glagolskega srednjega (medialnega) stanja, pri katerem govorec meša svojo aktivno in pasivno vlogo. Badurina je z razvijanjem te vodilne interpretativne niti v predzadnji razpravi *Goli otok v italijanski in hrvaški književnosti*

prikazala dominacijo medialnega glagolskega modusa v pričevanju književnika Anteja Zemljara in v postmodernem romanu *Na slepo* Claudia Magrisa. Ravno primer golotooških ujetnikov dokazuje, kako je spominjanje na politično travmo podrejeno interesom skupnosti ter zakonom spomina in pozabe, ki sta družbeno, etnično in spolno zaznamovana. Navedeni interesi so prepreka za popolno rehabilitacijo golotooških žrtev, ker, kot avtorica zapisuje, ostajajo žrtve: stalinisti med komunisti in komunisti med postkomunisti. *Nezakonite kćeri Ilirije* potrjujejo plodno prepletanje zagrebške komparativistične šole s paralaktičnim zornim kotom tržaškega življenjskega okolja, ki avtorico vsakodnevno opominja „na kompleksnost vozla narodnih, razrednih, zgodovinskih in travmatskih vprašanj“, a ji tudi preprečuje, da se obesi na raziskovalno samozadovoljstvo, disciplinarno enoglasnost in nostalgичno tolažbo preproste identifikacije.

Renata Jambrešić Kirin
Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb